

RAD PRVE ERGELE ZA SELEKTIVNI UZGOJ BOSANSKOG BRDSKOG KONJA “Goražda” 1907-1916.

Enver Žiga¹

Pregledni rad - *Review paper*

Sažetak

Postojanje bosanskog brdskog konja kao autohtone bosanskohercegovačke pasmine registrovano je u dokumentima još u dalekoj prošlosti, a davni preci ove pasmine bili su hiljadugodišnji saputnici naroda u Bosni i Hercegovini pomažući ljudima u obavljanju svih vrsta poslova kako na seoskim domaćinstvima tako i u gradovima. Bili su poznati još u srednjem vijeku i kao izvanredni tovarni konji koji su prenosili rudu i proizvode od željeza i drugih metala iz Bosne do velikih svjetskih trgovačkih centara. Organizovani selektivni uzgoj ove pasmine po prvi put počinje u Goraždu 1907. godine u ergeli u kojoj su se već uzgajali arapski konji. Ergela se zvala “Goražda”, a svi konji za početak uzgoja nabavljeni su u okolnim mjestima. Gojdbena izgradnja u ergeli prikazana je na nekoliko karakterističnih primjera. Osnovu gojdbene izgradnje činile su domaće kobile iz narodnog uzgoja koje su u prvim godinama rada ergele parene sa originalnim arapskim pastusima, da bi u drugoj fazi za rasplod bili korišteni križanci iz vlastitog uzgoja. Ergela je egzistirala do početka Prvog svjetskog rata tj. do 1916. godine kada je većina konja odvedena na front. Manji dio konja odveden je u Austriju u mjesto Brück am Leita gdje je bila osnovana manja ergela za uzgoj bosanskih brdskih konja, ali nije nigdje zabilježeno šta je dalje bilo sa ovom ergelom. Iako je ergela bila aktivna jedan kratak vremenski period njezino osnivanje je vrlo značajno za konjogojstvo Bosne i Hercegovine jer se po prvi put u historiji bosanski brdski konj počeo organizovano uzgajati, a uz to u ergeli je utvrđen pravac u kojem treba u budućnosti da ide uzgoj ovo značajne bosanskohercegovačke autohtone pasmine.

Ključne riječi: *Bosanski brdski konj, ergela “Goražda”, linije pastuha, rodovi kobila*

UVOD

Bosanski brdski konj kao autohtona bosanskohercegovačka pasmina ima vrlo dug i interesantan historijat. Pasmina, prema rasplodivim pisanim dokumentima, vodi porijeklo od izvornih pasmina divljih konja Tarpan i Przewalskog. Tarpana su sobom doveli Slaveni prilikom naseljavanja ovih područja, dok se pojava Przewalskog može vezati za doseljavanje azijskih plemena mongolskog govornog korijena. Naučnici nisu dali odgovor na pitanje da li su u prvom oblikovanju pasmine bosanski brdski konj učestvovali još neke vrste osim Tarpana i Pševalskog.

¹ Ergela „Žiga“

Vjerovatno su na tlu Bosne i Hercegovine postojali konji i prije dolaska Slovena, koji su se kasnije križani sa potomcima Tarpana i Pševalskog i polako započeli proces formiranja današnje pasmine. Sa okupacijom Bosne i Hercegovine od strane Osmanske imperije počelo je dodavanje krvi orijentalnih pasmina među kojima je preovladavao Arapski konj. Oplemenjivanje domaćih konja na području Bosne i Hercegovine dodavanjem orijentalne krvi u početku se je odvijalo spontano da bi pri kraju turske vladavine dobilo organizovanu formu. Međutim, sa sigurnošću možemo konstatovati da je oplemenjivanje bosanskog brdskog konja dodavanjem krvi Arapskog konja, u pravom smislu, počeo sa austrougarskom okupacijom.

Križanje sa arapskim konjima imalo je prvenstveno za cilj popravljjanje eksterijera (posebno visine) i temperamenta domaćih konja. Uz to trebalo je zadržati sve one dobre karakteristike bosanskog brdskog konja zbog kojih je bio na velikoj cijeni, naročito kod vojnih jedinica. U tu svrhu okupacione vlasti su već 1880. godine osnovale u Sarajevu depo sa 70 arapskih pastuha koji su stavljeni na raspolaganje domaćem stanovništvu preko pastuhskih stanica. Zemaljska vlada je zadužila majora Tilija (Tilly) da u pogodnim mjestima osnuje pastuhske stanice na način kako je to bilo urađeno u drugim dijelovima Austro-Ugarske monarhije. Pastusi su za vrijeme sezone parenja iz Sarajeva odvođeni u pastuhske stanice, da bi se nakon završetka sezone parenja ponovo vraćali u glavni depo. U prvo vrijeme pastusi su nabavljani iz mađarske ergele u Babolni, da bi se ubrzo prešlo na nabavku originalnih arapskih pastuha iz Sirije, Jemena i Mezopotanije. Ova aktivnost odvijala se sve do 1914. godine. U međuvremenu je u Sarajevu 1895. osnovana ergela za vlastiti uzgoj arapskih konja koja je trebalo da obezbjeđuje dovoljan broj pastuha za potrebe pastuhskih stanica. Ergela je između 1898. i 1900. godine premještena u Goražde.

OSNIVANJE ERGELE

Krajem 1906. godine ministarstvo poljoprivrede Austrije, na prijedlog nadležne komisije, dalo je saglasnost Zemaljskoj vladi u Sarajevu da u Goraždu uz ergelu Arapskih konja osnuje i ergelu za uzgoj bosanskog brdskog konja. Cjelokupan posao na organizaciji nove ergele organizirao je pukovnik Sigmund Fessl koji je poslat u Bosnu iz Kraljevske mađarske ergele, upravnik ergele bio je Eduard von Melecki postavljen od strane Zemaljske vlade u Sarajevu ali po direktivi iz Beča. Od domaćih radnika bio je angažovan Sijerčić Abdulkadir iz Goražda čiji je glavni zadatak bio da obilazi seoska područja u okolini i predlaže kobile koje bi mogle doći u obzir za otkup kako bi imali kobile traženih karakteristika. (Sijerčić je poticao iz bogate begovske porodice iz Goražda, studirao je u Beču gdje je stekao veliki broj prijatelja zahvaljujući svojoj veseloj naravi i velikoj količini novca koji je sa društvom nemilice trošio. Upravo su ga ti prijatelji preporučili za ovaj posao jer je bio briljantan jahač i poznavalac konja). Uprava ergele bila je smještena u Sarajevu.

Osnivanje ove ergele je vrlo značajno za cjelokupno bosanskohercegovačko konjogojstvo jer se radi o prvom slučaju sistematskog selektivnog uzgojnog rada na bosanskom brdskom konju. Tim radom išlo se ka tome da se infiltriranje arapske krvi u pasminu bosanskog brdskog konja vrši na indirektan način tj. preko uzgoja iz novoosnovane ergele. Ustaljena praksa je bila da se oplemenjivanje bosanskog brdskog konja vrši križanje domaćih kobila sa originalnim arapskim pastusima nabavljenim u Jemenu, Siriji, Mezopotaniji i Saudijskoj Arabiji. Čitav plan pripusta se organizovao i realizovao preko pripusnih stanica u koje su se iz depoa u Sarajevu, za vrijeme sezone pripusta, slali pastusi. Za svaku godinu se pravio poseban plan i utvrđivao broj pastuha koji će biti poslan u pojedinu stanicu. Dobijena ždrijebad (F1) ostajala su u vlasništvu vlasnika kobila pa je praktično bilo nemoguće pratiti njihov dalji uticaj na uzgoj, ali je sigurno da se priliv arapske krvi širio u narodnom uzgoju. Takođe je bilo teško pratiti kvalitet ždrijebadi F1 generacije i koliko ta ždrijebad zadovoljavaju unaprijed postavljene ciljeve križanja. Kvalitet ždrijebadi nije bio jednak, što je razumljivo kad se zna da kod pripusta nije bilo sistema u radu, već su križanja vršena nasumično. To je i bio jedan od razloga osnivanja ergele bosanskog brdskog konja u Goraždu, ali je i dalje nastavljeno križanje domaćih kobila sa originalnim arapskim pastusima u planiranom obimu.

Ergela bosanskog brdskog konja u Goraždu trebalo je da obezbijedi u prvom redu pastuhe koji bi zadovoljavali tražene kriterije u pogledu visine, eksterijera i temperamenta, a ti pastusi bi se dalje koristili i za potrebe same ergele i za potrebe narodnog uzgoja gdje su vremenom trebali da zamijene arapske pastuhe. Na taj način bi se arapska krv indirektnim putem ubacivala u pasminu preko uzgoja u novoosnovanoj ergeli od koje se je mnogo očekivalo.

GOJIDBENA IZGRADNJA U ERGELI “GORAŽDA”

S obzirom da je krv arapskog konja dugo vremena, nešto stihijski, a nešto i organizovano, dodavana pasmini bosanskog brdskog konja, u narodnom uzgoju vidno se osjećao taj uticaj, a i uzgajivaču su već znali razlikovati originalna domaća grla od onih kod kojih je uticaj arapa bio veći. Medjutim, čitav taj proces se odvijao na relaciji pripusna pastuhska stanica – privatno domaćinstvo koje je u ovom slučaju bilo uzgajivač, ali preferirajući svoj način uzgoja. Uvodjenje selekcije u uzgoj kod njih je išao dosta sporo i sa velikom dozom nepovjerenja, kao što je uostalom bilo u kod uvođenja bilo kakvih novina kod seoskog stanovništva naviknutog na svoje standarde, svoje običaje i uopšte svoj način života. Prva križanja pokazivala su veliku šarolikost kod F1 generacije koja se odlikovala većom visinom, ali okvir nije bio uvijek zadovoljavajući jer nije bio u skladu sa visinom. Dalja križanja F1 potomaka mogla su ići u dva pravca. Prvo, povratno križanje sa arapskim konjem i to tako da bi se kobile F1 generacije ponovo parile sa arapskim pastusima, što se vrlo rijetko događalo. Drugi pravac je bio da se pastusi F1 generacije pare ili sa čistim domaćim kobilama ili sa kobilama F1 generacije. U oba slučaja krv arapskog konja se širila u domaćem uzgoju. Vlasnici seoskih domaćinstava, koji su i inače bili dobri poznavaoi i uzgoja i vrijednosti svakog konja pojedinačno, ubrzo su otkrili da dobra grla F1 generacije, i muška i ženska, u povratnom križanju daju puno bolje konje pa su ta grla dobijala na svojoj vrijednosti i teško su se nabavljala jer su ih vlasnici zadržavali za sebe. Upravo taj vid konsolidacije uzgoja na pastuhe F1 i F2 generacije bio je inicijalna ideja austrijskim vlastima za formiranje posebne ergele bosanskog brdskog konja. Ovdje treba istaći veliki uticaj konjičkog kapetana Veselija i konjičkog kapetana Krčmara, koji su više puta pisali pisma zemaljskoj vladi u Sarajevu da se osnuje ergela i ubrza unošenje arapske krvi u pasminu bosanskog brdskog konja. U zemaljskoj vladi u Sarajevu radio je Jakob fon Mikuly koji je bio zaljubljenik u bosanskog brdskog konja, često odlazeći u okolinu Sarajeva kod domaćina koji su imali te konje i provodeći dugo vremena sa njima, analizirajući ih i praveći zabilješke. On je na osnovu zahtjeva pomenuta dva konjička kapetana u dva puta slao opširne izvještaje u Beč sa prijedlogom da se osnuje ergela bosanskog brdskog konja. Punu podršku mu je davao Sigmund Fessler, tako da je konačno pri kraju 1906. godine odobreno formiranje ergele, ali i budžet koji je bio relativno skroman. Nabavka kobila za potrebe nove ergele nije išla predviđenom dinamikom pa je 1907. godine u ergelu nabavljeno samo 7 od planiranih 14 kobila. Rezultat rada Sijerčića bio je više nego skroman, našao je samo jednu kobilu, pet kobila je povučeno iz vojnih jedinica a jednu kobilu je vlasnik sam doveo na osnovu raspisanog natječaja. Veliki broj kobila koje su vlasnici doveli u ergelu nisu eksterijerno odgovarale traženim karakteristikama, a sve kobile koje su odabrane eksterijerno su bile odlične, pa je bilo očito da u sebi već imaju arapske krvi. Gojodbenu izgradnju u ergeli u Goraždu možemo vidjeti preko rodovnica br. 2, 4, 5, 6 i 7.

Rodovnica br. 2. Belsta I, 1908.

Belsta I			
Belsta		13 Gazal	
Domaća kobila	Državni pastuh	Ox - Sirija	Ox - Sirija

Kako prva naredba da svi okruzi odaberu najbolje kobile za novu ergelu nije dala nikakav rezultat, da bi se udovoljilo vojnim vlastima, te da bi imali dobar prvi zapaht, pregledane su sve kobile koje su se našle pri artiljerijskim baterijama i najboljih 5 je odabrano za priplod. Jedna od njih je i kobila Belsta koju je konjički kapetan Vesely lično doveo u ergelu. Kobilu su ocjenjivali Fessel i Melecki i zaključili da je idealna, a naknadno je utvrđeno da joj je otac bio državni pastuh, originalni pastuh arapske pasmine. Iste godine su je parili sa originalnim pustinjiskim pastuhom 13 Gazal kupljenim u Siriji i dobili žensko ždrijebe sa kojim je rod nastavljen.

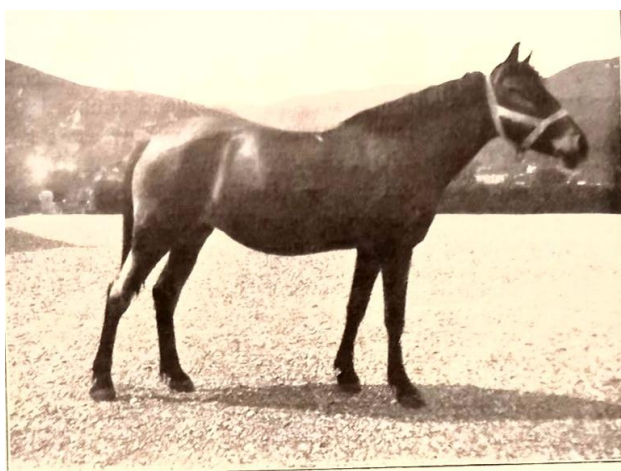

Fig. 136. Bosnische Gestütsstute „Belsta“.
 (Nach einer von dem Bosnisch-Herzegowinischen Staatsgestüt in Goražda gütigst zur Verfügung gestellten Photographie.)

Rodovnica br. 4 17 Ljuba I

17 Ljuba I, 1908.			
9 Ljuba		13 Gazal	
Domaća kobila	Državni pastuh	Ox – Sirija	Ox – Sirija

I kobila Ljuba je dovedena iz artiljerijske baterije koja je bila locirana na Metaljci. Ispitivanjem porijekla ustanovljeno je da i ona potiče od državnog pastuha i domaće kobile, a eksterijerom je potpuno odgovarala traženim karakteristikama. Parena je 1907. godine sa originalnim pustinjiskim pastuhom 13 Gazal, a 1908. godine oždrijebila je žensko ždrijebe 17 Ljuba I pa je tako i ovaj rod nastavljen.

Rodovnica br. 5 52 Zora I

52 Zora I, 1914.			
41 Zora		Vezir	
Domaća kobila	Domaći pastuh	Domaća kobila	OX Massud -Sirija

Rodovnica kobile 52 Zora I je interesantna iz dva razloga, njezina majka 41 Zora je nabavljena od vojske, tj. dovedena je je iz jedne od artiljerijskih baterija uz granicu. Međutim, ovdje se već vidi kojem pravcu je išla gojidbena izgradnja na ergeli u Goraždu. Ova kobila je parena sa bosanskim brdskim pastuhom pastuhom Vezir koji je bio križanac F1 generacije između originalnog arapskog pastuha i bosanske brdske kobile. To je ustvari bio putokaz kako treba u budućnosti raditi, a to je da se postepeno u rasplod uvode pastusi koji su križanci a iz rasploda izbacuju arapski pastusi.

Rodovnica br. 6 Alajbeg I

Alajbeg - I, dorat, 1913.			
41 Zora		14 Alajbeg	
Domaća kobila	Domaći pastuh	Domaća kobila	Arapski pastuh - Dilaver

Rodovnica od Alajbeg – I nam pokazuje način formiranja linija pastuha u ergeli u Goraždu. Ovdje vidimo da je domaća kobila Zora parena sa pastuhom 14 Alajbeg koji je križanac F1 generacije. Otac arapski pastuh, majka domaća kobila. Nije bilo mnoguće pronaći karakteristike niti fotografiju pastuha 14 Alajbeg, ali s obzirom na činjenicu da je odmah po navrešene 3 godine uključen u rasplod može se zaključiti da je zadovoljavao sve tražene karakteristike, jer je uprava ergele strogo vodila računa o striktnoj primjeni tada važećih selekcijskih uzusa.

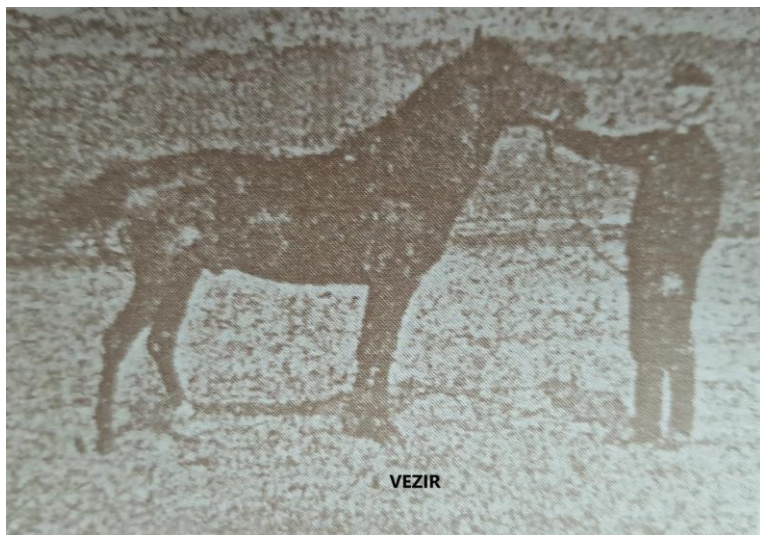
Kobila Ljuba (koja je u matičnim knjigama dobila broj 9), značajna je i po tome što je dala vrlo kvalitetno muško ždrijebe 447 Vezir – 4, dorat 1914. čiju rodovnicu prilažemo.

Rodovnica br. 7

447 Vezir – 4, dorat, 1914.			
9 Ljuba		Vezir	
Domaća kobila	Dežavni pastuh	Domaća kobila	Massud o.x.

Linija Vezir ustanovljena je 1912. godine uvođenjem u rasplod pastuha Vezir koji je kupljen od Stanka Duvnjaka iz sela Malovana kod Kupresa. Majka mu je bila domaća kobila a otac originalni pustinjaški pastuh Massud, također iz Sirije, koji je jedne godine bio dodijeljen stanici Kupres po planu pripusta. Na ovome pastuhu se odlično može analizirati plan koji se u konjogojstvu Bosne i Hercegovine dosljedno realizovao. Taj plan je predviđao da se što više kobilu bosanske brdske pasmine pari sa originalnim arapskim pastusima, a da se onda tako dobijeni pastusi koji zadovoljavaju postavljene kriterije koriste dalje u rasplodu, sa željom da se pastusi bosanske pasmine postepeno izbaciju iz rasploda da bi jednoga dana potpuno bili zamijenjeni ovim križancima

oplemenjenim krvlju arapskog konja. Takav jedan križanac je bio i pastuh Vezir koji je nabavljen za potrebe ergele u Goraždu. Vezir je ocijenjen vrlo visokom ocjenom i po svojim eksterijernim karakteristikama u potpunosti je zadovoljavao tražene kriterije. Mjere su mu bile: visina do grebena 147 cm. (mjereno vrpcom), obim grudi 166 cm., obim cjevanice 19,5 cm. Upoređivanjem vanjskog izgleda pastuha Vezir, zatim njegovih mjera sa današnjim pastusima bosanskog brdskog konja da se uočiti velika sličnost, ustvari značajnih razlika i nema.

Vezir je bio u rasplodu sve do 1914. godine, a u rasplod je bio uveden i njegov sin 447 Vezir – 4 koji je od oca naslijedio sve dobre karakteristike. Već za nekoliko godina rada na ergeli su zasnovane dvije kvalitetne linije pastuha: Alajbeg I Vezir, što je bio veliki uspjeh jer su time stvorene mogućnosti za brži i kvalitetan uzgoj na bazi ciljeva utvrđenih gojidbenom izgradnjom. U literature je zabilježen i podatak da je u rasplodu bio i pastuh Dečko, ali nigdje nije bilo moguće pronaći podatke od kojeg pastuha potiče niti da li je imao potomke. Ergela za uzgoj bosanskog brdskog konja u Goraždu nije bila dugog vijeka, a razlog je početak Prvog svjetskog rata. Već početkom 1915. godine počela je masovnija mobilizacija konja u svim dijelovima Bosne i Hercegovine pa su vremenom i konji ergele došli na red. Prvo su 11 rasplodnih kobila i dva rasplodna pastuha odvedeni u malo mjesto Brück an der Leitha na austrijsko – mađarskoj granici. Tu je bila osnovana mala ergela za uzgoj bosanskog brdskog konja o kojoj se malo zna. Ko je donio odluku o formiranju te ergele nije poznato, takodje nije poznata dalja sudbina ergele poslije osnivanja, koliko dugo je bila aktivna, koje je rezultate ostvarila i sl. Sve su to pitanja na koja nema odgovora. Ostalo je samo zapisano da je to prvi put u historiji da je organizovan uzgoj bosanskog brdskog konja van Bosne i Hercegovine. Ostali konji iz ergele odvedeni su na različite frontove pa im se skupa sa još cca. 100.000 bosanskih brdskih konja gubi svaki trag.

ZAKLJUČAK

Iako je selektivni uzgoj bosanskog brdskog konja praktikovan i ranije, ali samo sporadično i u pojedinačnim slučajevima, selektivni uzgoj u pravom smislu te riječi počeo je sa osnivanjem ergele u Goraždu. Velike zasluge za osnivanje jedne ovakve ergele pripadaju pukovniku Sigmundu Fesslu iz mađarske kraljevske ergele i Jakobu fon Mikuliju zaposleniku Zemaljske vlade u Sarajevu, dok je od domaćih jedino bio angažovan Abdulkadir Sijerčić i to na manje važnim poslovima. Ergela je bila skromnog kapaciteta, ali je imala vrlo ambiciozne planove prema kojima je trebalo da obezbjeđuje rasplodne pastuhe kojima bi se u narodnom uzgoju popravljale karakteristike pasmine, U svom radu ergela se u početku oslanjala na korištenje originalnih arapskih pustinskih pastuha, da bi u kratkom roku arapski pastusi bili zamijenjeni sa pastusima iz vlastitog uzgoja koju su bili križanci F1 generacije dobijeni ukrstanjem domaćih kobila sa arapskim pastusima. Uzgoj na egeli Goražde odvijao se uz primjenu, tada važećih, najsavremenijih svjetskih uzgojnih metoda. Ergela je aktivno radila svega 8 godina, ali je i u tom kratkom roku uspjela zasnovati tri linije pastuha i desetak rodova kobila što je bilo više od svih očekivanja. Izbijanjem Prvog svjetskog rata, rad ove ergele krenuo je prema svome kraju jer je prvo 1915. godine dio konja odveden u mjesto Brück an der Leitha na mađarsko-austrijskoj granici. Ti konji su predstavljali bazu novoosnovane ergele za uzgoj bosanskog brdskog konja. Ostali konji odvedeni su na brojne frontove odakle se nikada nisu vratili.

LITERATURA

- Hrasnica, F. (1949): Prilog poznavanju gojidbene izgradnje bosanskih brdskih konja, Veterinarski arhiv Zagreb, knjiga 19. Svezak 10 – 12.
- Melecki, von Eduard (1923): Das bosnische Pferd, Schickhardt & Ebner (Konrad Wittwer), Stuttgart.
- Melecki, von Eduard (1923): Istorijat državnih ergela u Bosni i Hercegovini.
- Rau, G. (1939): Das bosnische Geburbspferde, Sank Georg, Berlin.
- Šola, V. (1912): Das bosnische Pferd, štamparija Hohmann, Halle.
- Tupajić, M. T. (1936): Naše ergele i narodno konjarstvo, Jugoslovenski veterinarski Glasnik, Beograd.
- Wrangel, Graf C.G. (1909): Die Rassen des Pferdes, Verlag von Schickhardt & Ebner, (Konrad Wittwer), Stuttgart.

THE WORK OF THE FIRST STABLE FOR SELECTIVE BREEDING OF THE BOSNIAN MOUNTAIN HORSE "Goražda" 1907-1916.

Abstract

The existence of the Bosnian Mountain Horse as an indigenous Bosnian and Herzegovinian breed has been documented in documents since the distant past, and the ancient ancestors of this breed have been companions of the people of Bosnia and Herzegovina for thousands of years, helping people in performing all kinds of tasks both in rural households and in cities. They were also known in the Middle Ages as extraordinary pack horses that transported ore and iron and other metal products from Bosnia to major world trade centers. Organized selective breeding of this breed began for the first time in Goražde in 1907 in a stud farm where Arabian horses were already bred. The stud farm was called "Goražda", and all the horses for the beginning of breeding were purchased in surrounding towns. The breeding construction in the stud farm is shown in several characteristic examples. The basis of the stud farm was domestic mares from folk breeding, which in the first years of the stud farm were mated with original Arab stallions, and in the second phase, crossbreeds from their own breeding were used for breeding. The stable existed until the beginning of the First World War, i.e. until 1916 when most of the horses were taken to the front. A small part of the horses was taken to Austria to Brück am Leita, where a small stud farm was established for the breeding of Bosnian mountain horses, but it is not recorded anywhere what happened to this stud farm. Although the stud farm was active for a short period of time, its establishment is very significant for the horse breeding of Bosnia and Herzegovina, because for the first time in history, the Bosnian mountain horse began to be bred in an organized manner, and in addition, the stud farm established the direction in which the breeding of this important indigenous breed of Bosnia and Herzegovina should go in the future.

Keywords: *Bosnian mountain horse, stud farm "Goražda", stallion lines, mare lines*